

40 שנה לא הספיקו לו כדי להשתחרר מתלותו בתימטיקה שלא איפשרה לו לקרוא רחוק מלא לצורה ולצבע. למעשה, כמוהו כצייר הרנסאנס האיטלקי הקשור בטבורו במימסד הכנסייתי וממתין ל"הזמנה סוציאלית". קשר זה מכתוב את מגבלותיו של כיום כמו גם את כלליהמישחק שבהם הוא נוקט כפריצות הדרך הנחשניות שלו.

אבל קשר זה הוא גם סוד העניין שלנו כיום, סוד העניין שלנו בהרפתקה הרוחנית והאמנותית ששמה יצירת כיום.

לבר עם הדגל

בפגישתנו הראשונה, מייד לאחר שובנו ארצה מסיורלימודים שערך באיטליה בשנת 1954, ריווח: "לולא היה במציאות רנאטו גוטונו — פסל וצייר איטלקי קומוניסטי בן ומגנו — צריך היה להמציא אותו. גוטונו הוא

אבל נפתלי משנה כיוון. הנחת הצבע הרוח והשטוחה, האילוסטראטיבית, מפנה מקום לתשתית המשווה בצבע עמוק החרוש בקווי מיכחול שרירותיים — רקע אידיאלי לציור מונוכרומי (חד-צבעי) שרק הרגשים ציבעו ניים מיוצרים וקלים מבליטים את הנושאים העיקריים שלו.

השראתו של אנקל ארלר, היהודי הפולני שהתערה בנקל בקרב האקספרסיוניסטים הרומניים, תופסת את מקום זו של גוטונו, ונראה שהיא גם הולמת יותר את מיוזג של כיום. צעמו. כציורים מופיעים "רוממים" הש" אולים מן האינזונטאר היהודי הטיפוסי: גביעי יין לקירוש, אריות בית-הכנסת, ארוך-הקורש והפרוכת, פמוטים ובהם נרות דולקים וכבויים — סימלי חיים אל מול סימלי מוות — וכן סידרה ארוכה של דגים. בעזרת כל אלה "מיירה" בום את הקומפוזיציות הגרושות

נפתלי בזם: קבורה ב' 1983

שלו. האדם אינו מפטיק לשמש נושא עיקרי ביצירתו, אך מעתה הוא נרקם היטב בחללו של הציור. זירת ההתרחשות הציורית, שהיתה גדושה גיבורים, מפנה את מקומה לרמויות נטולות כסיס, מרחפות וערטילאיות. מופיע טישטוש צורני מכוון העומד בסתירה גמורה לאופי הקווי השקול והשכלתני ששלט עד כה.

מירשם לבדידות

בעבודות הבולטות מתקופה זו, כגון בעוד לים (1961), מגיע בום לשיא יצירתו. קבוצת רמויות מכונפות צמודות לסולם ממוקמת בחלקו העליון של הבד; עיגול גדול כגלובוס ענק, במרכז הציור, מאוכלס בכרונמימעברות המתמוטטים כמיבנהקלפים קורס. ככל שול"טת תחושת האינאונים. אין כאן שום מידרך בטוח לכף-הרגל. כאן אין גם השראתו של ארלר ניכרת. לעומת זאת, יש כאן שוב מירשם לבדידות, ואכן, זו אינה מאחרת להכתוב שוב שינויים מרחיקי-לכת.

כציורים נפלאים כמיזגם הציבעוני האיני טגרלי, מאמץ בום צורות חד-משמעיות, כמעט שטוחות, הצבעות בציבעוניות וזורת. תוך הסתמכות על הסכימה של פרנאנדו ל'ה הצרפתי, אמן "מעורב" אף הוא, הוא קורא דרוור ללוח-הצבעים שלו הנשלט על-ידי הקו הווירטואוזי שתמיד עמד לרשותו. הביטוי ה" חריף מעניק לתמונות אלה חזות דראמטית והוא אשר ישמש גם קו מנחה לציור תיקרת הפאזיה שבמישכן נשיאי ישראל בירושלים.

שוב בחוג

אבל דרר-היטורים האיונית מוסיפה ל" בוע את קורבנותיה מן האיש שהקריב יותר מכל. מחלתה המתמשכת של הרעייה תנה

מתגלה כחשוכת-מרפא וכי-1975 שוכלל בום את בנורבכורו בפיוץ המקור בכיכר ציון שבירושלים. בגבורה שאין דומה לה, הוא חוזר לעבודה, מקפיד על רישומיהכנה מדויק דקים ועל תהליכים הניתנים לשליטה כפיי תית. לאחר שהוא גזור על עצמו התנזרות מן הקו ומעמיק חקר לעומק, מגיע תורו של המהפך המשמעותי ביותר ביצירתו עד כאן. השטחים הנקיים מפנים את מקומם לעבודת פיליגראן ציבעונית רבת-שכבות, אינספור גוונים ובנייגוונים. הציור הופך להילולת צבע מסנוורת, כמו זיקוקין דינור.

ואכן, במשך שנים הוא עוסק במחקרים המפיקים רבדים על רבדים ועומק הנובק עד מצולות. מבחינת הנושא, הוא מציייר "ישוים מתנחלים בפסגות הרים משמימים וריקים, סלעי כולת למרגלות הרים חרושי פסים — זכר לכתובת-הפסים המיקראית אבל גם למרי הכלואים במחנות-הריכוז הנאציים, אסוציאצ"י שרישומה עמוק בנפשו.

"יתכן שאובססיה ייחודית זו והשתקעות זו כהילולת מתנחלים היא שהכריעה את הכף בשיקוליו של מוסיאון תל-אביב לפתוח סוף סוף פתח זעיר לנפתלי בזם ולכלול את יציר רותיו בתערוכת "אמן חברה אמן", שהתיימרה לסכם 30 שנות אמנות במדינה (1978). אבל הכוונה היא להציג אך ורק את יצירות בום משנות ה-50 והאמן אינו נופל בפח המוטווה היטב. הוא וידידו אברהם אופק מסרבים להשי תתף בתערוכה, בטעונו הצודק כי הצגת ציר ריהם המוקדמים בלבד כמוה כהטלת דופי במיכלול יצירתם. התוצאה: נפתלי, מחלוצי המודעים לזיקת הגומלין שבין אמנות לחב"ד, מוצא עצמו שוב כחוזק.

אבל בום אינו נרתע ואינו ניתן לעצירה. כבעבר, כעיקבות החלום — מופיע שיברו, שיברונו. האניות שבציוריו עולות על שיר, טון, להבות פורצות מן היערות ועל פסגות ההרים, אריה הפוכת עולה באש ורמותו ה" סימלית של העולה נרצחת לפיתחה של מערת-קבר שבה ייעלם כמו לא היה מעולם. הליקופטרים מאיימים על השלווה הפסטור ראלית לכאורה. ושוב — בדידות וכנר וספי ייאוש.

ובראיון הטלוויזיוני יאמר האיש הנאמן להשקפתו עד כאן, כי "עבורי סיימה הציור גות את תפקידה ברצע שבו העלתה את היהודים ארצה. אנתנו מתפקדים כעת כמי רינה נורמאלית לכל ילד. כמו פורטריו, למשל. ואיני אומר זאת לגנאי. זה תהליך נורמאלי, כך צריך היה כנראה להיות — וכך גם קרה".

ולא אמר שלא לזה ציפה/ציפינו כמשך אותן 40 שנים של קורבנות בלתי-פוסקים. אבל איי אפשר היה שלא לשמוע את האב העצום מאחורי הדברים המתממים על גור מאליות פורטריוקנית... ולאמן כזה, ולהרפתקה אמנותית כזאת, בת 40 שנה, אין אצלנו מקום כמוסיאון.

ספרים

לא רק יונים...

ישעיהו קורן
יונים לא עפות כלילה
סימן קריאה

קובץ ובו 12 סיפורים, שעל שם האחר מהם נקרא הקובץ כולו.

לא רק יונים לא עפות כלילה. עוד הרבה עופותיונים אחריים. ביניהם, העוף המורד ביותר, הקיים על ארץ אבות, השואף לעוף כול ימיו: האדם. הוא אינו מצליח לעוף, לא כליל ולא כלילה. אם כי, כמה מבני מינו מצליחים בכל זאת לעוף מדי פעם ולזו על כנפי דימונם בלבד. גיבוריו של "ישעיהו קורן, שהם מן האנטיגיבורים ביותר שפגשתי בעולם הספרות, אינם מצליחים להתרומם, אפילו מילימטר, מעל פני הארמה. לא ביום ולא כלילה. לא במציאות חיייהם ולא בעולם דימונם. עצם מושג התרוממות הרוח, זר

ש. שלום שמחה

אשיר לשמחה, שמחת היות, שמחת העינים עדין רואות, שמחת הקולות עורני שומע, בטרף המכאוב את הגו הגוע.

גילה ודיצה וחרה ורנה, כל עוד אני כאן, כל עוד לא פנה יומי האחרון הנראה כבר לעין, משוש אין סבה, שכוון לא מיין. שמחה העוברת כל הגדות, הלל ושבת, טוב להודות.

קומי, נפשי, צהלי ורני משכול, ממחנק, מכשל, מעני. סחרחר הולך סביב לי הפל, בואי, שמחה, אל לפי למחול. נרנינה נכאי נאנחים נאנקים, נרקיע שחקים, נבריקה ברקים. זהו זהה הה, הירד והירד, הך הקרד, מחא יד אל יד. הצצתי לתהום ונותרתי מתום, עברתי באש ובי אור התרחש, השיר על שפתי אני מת אני חי — והשמחה עמדי והשמחה אחרי.

להם. אלה הם אנשים דהויים, החיים חיים דהויים. נסחפים בורם הרלוח של שולי הקיום. כל שייגעו בו, יתפורר. הכנתם מוגבלת לקורה אותם כרצע זה או אחר. גשר שצריך לעבור, כניש הדורש חצייה. ואם קורה דבר מה, תוך כדי... או קרה. זהו אנשים, שצ" פיותיהם מן החיים מצטמצמות להמשך קיומם הרל, ומרבת ראייתם והכנתם את הקורה אותם מוגבל ביותר.

האבק, אורח של קבע הוא בחייהן של הרמויות שבכאן. אבק, המקשה על הנשימה, סותם את נקוביות העור ואת נקוביות האור. מקשה על הראייה, עד כדי איפוסה הגמור כמעט.

בכל שורה תחושה עלובה של החמצה. חמיצותה של יועה, חמיצותה של ריח שתן החמור נושא כדי החלב, חמיצותה של החלב וחמיצותה של החיים עצמם. חלק מהסיפורים עוסק בדגי הרקק ועוד פחות מזה) של העולם התחתון. אנשים שאף הם חיים שיריים של חיים.

יש סיפורים שבהם יתר חיוניות, אך גם באלה אין ה"גיבורים" מצליחים להשתחרר מקורי העכביש הלוכדים, מגבילים את מרחב קיומם ואת כושר השיבתם.

אין גם בתים של ממש כסיפורים. יש אר הלים, חורבות, צריפים רועים, מיני מיבנים מטים לנפול, רפויים, שרפיסות עמידתם מעידה על רפיסות כוחם של יושביהם. בכל שולט אקלימה של הארץ. הם. לה. רביק. יבש. בוצי. מאובק. טוטו. כדורגל. מילחמה. חול. זה מה שיש.

אורה טובאי

תיקון טעות

השירים שפורסמו ב"דף חדש" מיום 22.11.89 תחת שמו של הרצל חקק הם למעשה שיריו של אחיו התאום, בלפור חקק. מה לעשות, לפעמים אין מבחונים בין תאומים, מה גם ששניהם משוררים. עם בלפור חקק הסליחה.